

НАПРЯМ 5. ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

Костанда І. О.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри китайської філології

Київського національного лінгвістичного університету

СТАНОВЛЕННЯ ТЛУМАЧНОЇ ТРАДИЦІЇ: ГЕНЕЗА ТА РОЗВИТОК ДАВНЬОКИТАЙСЬКОЇ ЕКЗЕГЕЗИ ТРАДИЦІЙНИХ ТЕКСТІВ

Засоби кодифікації китайської тлумачної літератури є ключем до розуміння лексики, синтаксису та стилістики тексту сучасної китайської мови путунхуа (普通话), без розуміння принципів кодифікації, її ідеологічного підґрунтя та зміни лінгвістичних ідеологій неможливим стає адекватне розуміння значені і окремих ієрогліфів, і тексту в цілому. Дослідження кодифікації тлумачної літератури, історія становлення та порівняльний аналіз кодифікаційних процесів відповідає потребам сучасної лінгвістики, що продиктовано інтересом до історичних реконструкцій давніх мов.

Вчення про тлумачення слів *екзегетика* (训诂学) – це традиційна галузь китайської філології. Екзегетика займається дослідженням та тлумаченням мовних особливостей стародавніх канонічних книг, класичної філософської літератури, документів, тощо. Найбільший акцент екзегетика робить на інтерпретуванні значення давньокитайських слів, але також аналізує граматичні та риторичні феномени у стародавніх книгах [6, с. 126]. Практичною метою екзегетичної роботи є усунення мовних бар'єрів у читанні та розумінні стародавніх текстів, у більшості своїй класичних конфуціанських канонів. Є три основні типи проведення екзегетичної роботи.

1) Робота над коментарями (注释工作) – це робота над наданням нових коментарів (注释) до тексту або над

опрацюванням стародавніх коментарів, що супроводжують текст [4].

2) Компіляційна робота (纂集工作) – це робота над складанням тлумачних словників до стародавніх класичних книг, такі словники склалися з компіляційного матеріалу (у більшості своїй з лексичного наповнення конфуціанських канонів) систематизованого за певним принципом [1, с. 23].

3) Дослідницька робота з текстами (考证工作) – це робота над дослідженням мовних, структурних, графічних, стилістичних та ін. особливостей стародавніх класичних текстів.

Періодом активного розвитку екзегези стають часи правління династії Хань. До основних екзегетичних книг створених за цієї династії належать словники: «Ер Я» («尔雅»), «Фан ен» («方言»), «Шо Вень Цзе Цзи» («说文解字») та «Ши Мін» («释名»). Ці чотири книги стали класичними творами китайської екзегетики.

1. Словник «Ер Я» («尔雅»). Значення давньокитайських слів пояснюються або перекладаються засобами загальнозрозумілої мови того часу. Словник складається з дев'ятнадцяти частин, кожна з яких містить рубрики та підрозділи. Читання слів у «Ер Я» здійснювалося за допомогою методу 反切, творцем якого є китайський вчений Сунь Ян [3].

2. Словник «Шо Вень Цзе Цзи» («说文解字»). Це перший словник, у якому слова розташовувались не за категоріями, а залежно від форми знаку. Ієрогліфи класифікувалися за так званими «ключами», тобто основними, загальними для ряду слів елементами. Сюй Шень назвав їх «бу» (部).

3. Словник «Фан ен» («方言»), його автором є Ян Сюн (杨雄, 53 р. до н.е. – 18 р. н.е.) [3]. У цьому словнику за допомогою слів загальної (на той час) мови пояснюється значення діалектної лексики. Словникові статті, окрім тлумачення діалектних слів, описували ареал їх розповсюдження [3].

4. Словник «Ши Мін» («释名» досл. «Пояснення імен») створив Лю Сі (刘熙) [4]. Новаторство цього словника полягало у використанні омонімів для передачі вимови незрозумілого слова, такий метод мав назву «дужо» (读若), передача звучання відбувалася за схемою: «А читаємо, як В» [3].

Найвідоміші праці з екзегетики наступних періодів:

1. Династія Вей (魏, 220-265 pp.) та Цзінь, (晋, 265-420 pp.) – тлумачний словник лексики конфуціанських канонів під назвою «Гуан Я» («广雅»), авторства Чжан І (张揖). Стиль та форма викладення матеріалу в цьому словнику повністю відповідає словнику «Ер Я».

2. Періоду Сун Ці (宋齐, 420-502 pp.) – з'являється стиль написання тлумачних робіт під назвою «ішу» («докладний / тонкий коментар значення знаку»). Цим стилем було написано такі праці Хуан Кана, як «Лу Цзі Ішу» («礼记义疏», досл. «Докладні коментарі про записи ритуалів») та «Лунь Юй Ішу» («论语义疏», досл. «Докладні коментарі про Луньюй») [5, с. 232].

3. Періоду Північних та Південних династій (南北朝, 386-589 pp) – фрагментарно ми можемо побачити егзегетичні роботи цього періоду лише у розвідках філологів наступних [2].

4. Династія Суй – праця Лу Шаньцзіня (陆善经) за назвою «Чжаомін Веньсюаня чжу» («昭明文选注», досл. «Анотації до Чжаомін Веньсюаня») [4].

5. Династія Тан – праця Лі Шаня (李善) «Вень сюань чжу» («文选注», досл. «Пояснення до відібраних знаків»), Кон Інді (孔颖达, прибл. 574-648 pp.) збірка праць під назвою «У цзін чжен і» («五经正义», досл. «Вірний зміст п'яти конфуціанських канонів») [4].

6. Південна династія Сун (南宋, 1127-1279 pp.) – вчений-філолог Чжу Сі (朱熹, прибл. 1130-1200 pp.) продовжив традиції екзегези та написав «Чжоу-і вень-і» («周易本义», досл. «Первісний зміст Чжоу-і»), «Ши ці-чжуан» («诗集传», досл. «Збірка традиційних трактувань віршів»).

7. За періоду династії Мін (明, 1368-1644 pp.) – Чжу Моу (朱谋) написав «Піань Я» («骈雅», досл. «Витончені паралельні строфи»), у якій було розглянуто схожі за змістом двоскладові слова зі стародавніх книг [3].

Династія Цін (清朝, 1644-1911 pp.) – період становлення головних, опорних засад екзегези, головний напрям і розвиток екзегетичних досліджень цього періоду був тісно пов'язаний з дослідженнями стародавньої фонології, зв'язку між звучанням та змістом знаку, а також дослідженню рим, а через них і звуків у стародавніх конфуціанських канонах «Ши цзін» («易经»,

«Канон віршів») та «Чжоу цзін» («易经» досл. «Книга змін»). Найбільший внесок вчених династії Цін в екзегетику полягав у передачі взаємозв'язку мови (语言) та тексту (文字) [2]. Було розроблено концепцію: щоб зрозуміти текст у цілому та значення окремих знаків необхідно знати первісне звучання цих знаків; якщо звучання знаку невідоме, то його графічна форма буде незрозумілою, а отже питання змісту також залишиться відкритим. Оскільки мова використовує звук для вираження значення, а слова є лише символами для запису мови, то, спершу, необхідно зрозуміти звучання слів і досліджувати значення знаку виходячи зі звучання [4].

Головні принципи проведення екзегези за династії Цін [5, с. 270], [2].

1. Зрозуміти первісне значення ієрогліфа, яке, як правило, можна чітко визначити з його набутих значень. Спираючись на дослідження стародавніх словників рим та на аналіз рими, можна виявити, які ієрогліфи мали схоже звучання або були омонімами, а також прослідкувати історичні зміни у звучанні окремого ієрогліфа, а потім, всебічно розглянувши текстове значення певного знаку, зробити висновки про його первісне значення.

2. Визначення первісного значення ієрогліфа, що базується та чітко просліджується з його набутих у процесі функціонування значень.

3. Порівнювати та досліджувати різні коментарі та пояснювальні тексти, щоб встановити первісне значення та звучання слова.

4. Визначати первісне значення ієрогліфа (у першу чергу) через звучання.

Сферою досліджень династії Цин стали не тільки односкладові, а й двоскладові слова; не тільки вивчення повнозначних слів, але й вивчення функціональних слів; з'явилися граматичні категорії; було висунуто багато нових ідей щодо інтерпретації стародавніх книг.

Можемо зробити з наступні висновки. Китайська екзегеза досліджувала та тлумачила у більшості своїй канони конфуціанського вчення, а саме «П'ятикнижжя». Необхідність тлумачення конфуціанських канонів дає початок традиції кодифікації, результатами цієї традиції стають словники, які збирають в собі лексику конфуціанських канонів та є універсаль-

ними, незалежними працями з кодифікації. Зміна концепцій екзегези змінювала концепцію кодифікації, перші дослідження, були пов'язані з тлумаченням ієрогліфа через його графічну форму, що призвело до появи словників з систематизацією ієрогліфів по наявності певних, «ключових» елементів. З появою концепцій про залежність змісту від звучання (династія Цин), з'являються словники з фонетичною класифікацією матеріалу.

Список використаних джерел:

1. Гурьян Н.В. Эволюция древнекитайского тезауруса: от «Эрья» до «Шимина». *Гуманитарные исследования в Восточной Сибири и на Дальнем Востоке*. Владивосток, 2015. № 1. С. 21-27
2. 陆宗达. 训诂学复习资料很全, 2005. URL: https://wenku.baidu.com/view/073ebaf50229bd64783e0912a216147916117e12.html?fr=search-1_income7
3. 齐佩瑢. 训诂学家的主要著作, 2011. URL: https://wenku.baidu.com/view/0af1add43186bceb19e8bb33.html?fr=search-1-wk_sea_fufei_income1
4. 苏鑫. «训诂学» 复习资料, 2019. URL: https://wenku.baidu.com/view/cb2c8d5f9fc3d5bbfd0a79563c1ec5da50e2d693.html?fr=search-1_income1#
5. 王友胜. 民国间古代文学研究名著导读 /王友胜, 李鸿渊, 林彬晖. –上海: 岳麓书社, 2010. 462 с.
6. 周秉钧. 古汉语自学手册. 湖南 : 湖南任命出版社, 1955. 522 с.

Лещенко Г. В.

*доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри прикладної лінгвістики та перекладу
Черкаського державного технологічного університету*

НАРАТИВНА НАПРУЖЕНІСТЬ: КОГНІТИВНЕ МАПУВАННЯ І КОНСТРУЮВАННЯ

Під *нарративною напруженістю* розуміють властивість тексту, що передбачає особливий спосіб його побудови і